

Klasik Arap Şiiri Işığında Abbâsî Sarayında Av Partilerinin Siyasi ve Sembolik Rolü

Ömer Faruk Karakuş*

Öz

Avcılık, insanlık tarihinin en kadim faaliyetlerinden biri olarak, zamanla hayatta kalma mücadelesinden iktidar sembolizmine evrilen çok katmanlı bir kültürel fenomen haline gelmiştir. Bu çalışma, Abbâsî Hilafeti döneminde (750-1258) av partilerinin devlet siyasetindeki rolünü ve bu pratiklerin klasik Arap şiirine yansımalarını incelemektedir. Araştırma, birincil tarih kaynakları ve şiir divanlarının karşılaştırmalı analizi yöntemiyle gerçekleştirilmiştir. Cahiliye döneminde kaside içerisinde tasvir unsuru olarak yer alan av betimlemeleri, İslam fetihleri sonrasında Fars, Türk ve Bizans kültürleriyle etkileşim neticesinde teknik ve estetik açıdan zenginleşmiştir. Emevîler döneminde başlayan kurumsallaşma süreci, Abbâsîler döneminde doruk noktasına ulaşmış; avcılık, bir devlet seremonisi, askeri talim aracı ve iktidar gösterisi olarak çok işlevli bir rol üstlenmiştir. Bu süreçte “tardıyyât” adıyla anılan av şiirleri, müstakil bir edebî tür olarak gelişmiş ve Ebû Nüvâs, el-Buhturî ve el-Mütenebbî gibi şairlerin eserleriyle olgunlaşmıştır.

Çalışma, av partilerinin salt bir aristokratik eğlence olmadığını; aksine devlet adamlarının askeri becerilerini geliştirme, tebaa üzerinde otorite tesis etme, diplomatik ilişkileri güçlendirme ve siyasi meşruiyet inşa etme araçları olduğunu ortaya

* Arş. Gör. Dr., Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Arap Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Erzurum/Türkiye, ofaruk.karakus@atauni.edu.tr, orcid.org/0000-0003-4542-1047.

koymaktadır. Halifeler ve saray erkânının av hayvanlarına (özellikle şahin, doğan, çita ve aslan) yüklediği sembolik anlamlar, iktidar söyleminin görsel ve performatif bir dile dönüşmesini sağlamıştır. Tardıyyât şiirleri ise bu iktidar dilinin edebi yansıması olarak belgesel nitelikte bir işlev görmüştür.

Anahtar Kelimeler: Tardıyyât, Abbâsî Hilafeti, avcılık kültürü, iktidar sembolizmi, klasik Arap şiiri.

The Political and Symbolic Role of Hunting Parties in the Abbasid Court in Light of Classical Arabic Poetry

Abstract

Hunting, one of the most ancient activities in human history, has evolved over time from a struggle for survival into a multifaceted cultural phenomenon representing the symbolism of power. This study examines the role of hunting parties in state politics during the Abbasid Caliphate (750–1258) and the reflection of these practices in classical Arabic poetry. The research was conducted using a comparative analysis of primary historical sources and poetry anthologies (divans). Hunting descriptions, which appeared as descriptive elements within the qasida during the Pre-Islamic (Jahiliyyah) period, were enriched technically and aesthetically following the Islamic conquests through interaction with Persian, Turkish, and Byzantine cultures. The process of institutionalization, which began during the Umayyad period, reached its culmination under the Abbasids; hunting assumed a multifunctional role as a state ceremony, a tool for military training, and a display of power. During this process, hunting poems, known as tardıyyah, developed as an independent literary genre and matured through the works of poets such as Abu Nuwas, al-Buhturi, and al-Mutanabbi.

The study demonstrates that hunting parties were not merely an aristocratic pastime; on the contrary, they were instruments for developing the military skills of statesmen, establishing authority over subjects, strengthening diplomatic relations, and building political legitimacy. The symbolic meanings attributed to hunting animals (particularly falcons, hawks, cheetahs, and lions) by the caliphs and court dignitaries enabled the discourse of power to transform into a visual and performative language. Tardıyyah poems, in turn, served a documentary function as the literary reflection of this language of power.

Keywords: Tardıyyah, Abbasid Caliphate, hunting culture, symbolism of power, classical Arabic poetry.

Giriş

Her medeniyet, kendi coğrafi koşulları ve kültürel kodlarıyla şekillenen, zamanla kurumsal bir kimlik kazanan sosyal pratiklere sahiptir. Arap toplumunda bu pratiklerin en köklüsü ve en çok katmanlısı şüphesiz avcılıktır. Cahiliye döneminde çöl şartlarında hayatta kalma mücadelesinin bir parçası ve yiğitliğin ispatı olarak görülen avcılığa, İslamiyet'in kabulü ve fetihler sonrası imparatorluk sınırlarının genişlemesiyle birlikte yüklenen anlamlar değişmiştir.¹ Özellikle Emevîler döneminde başlayan ve Abbâsîler döneminde (750-1258) zirveye ulaşan süreçte avcılık; basit bir gıda temini veya boş zaman eğlencesi olmaktan çıkarak, devlet protokolünün, askeri eğitimin ve saray estetiğinin merkezi bir unsuru haline gelmiştir.²

Abbâsî sarayı, Fars, Türk ve Bizans medeniyetlerinden devralınan av tekniklerinin (doğan, şahin, çita kullanımı) harmanlandığı ve "İlmü'l-Beyzere" (avcılık bilimi) adı altında sistematikleştirildiği bir ortama dönüşmüştür. Bu dönemde halifeler ve yönetici elit için düzenlenen görkemli av partileri, yalnızca bedensel bir riyazet veya şehirden kaçış değil; aynı zamanda askeri manevra kabiliyetinin sergilendiği bir talim sahası, tebaa üzerinde otorite kurma aracı ve diplomatik ilişkilerin yürütüldüğü bir iktidar sahnesi işlevi görmüştür.³ Av sahalaları, hükümdarların siyasi meşruiyetlerini pekiştirdikleri, hatta devletin başkentini değiştirmek gibi stratejik kararları iddia ettikleri ilahi işaretlerle temellendirdikleri politik alanlara dönüşmüştür.⁴

Avcılığın bu denli politize olması ve saray hayatının merkezine yerleşmesi, dönemin edebi üretimini de derinden etkilemiştir. Cahiliye kasidesinin bir alt teması olan av tasvirleri, Abbâsî şairlerinin elinde "tardiyyât" adıyla müstakil bir türe evrilmiştir. Ebû Nüvâs'tan (ö. 198/813) el-Mütenebbî'ye (ö. 354/965) kadar

1 Ahmed Abdürrezzâk, *Vesâilü't-Tesliyye 'İnde'l-Müslimîn, Dirâsât fi'l-Hadâreti'l-İslâmiyye bimünâsebeti'l-Karni'l-Hâmis Aşer el-Hicrî*, Kâhire, el-Hey'etü'l-Mısıriyyetü'l-Âmme li'l-Kitâb, 1985, s. 45; Sargon Erdem, "Av" *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, cilt 4, İstanbul, TDV Yayınları, 1991, s. 100-101.

2 Ebû'l-Hasen Ali b. Ebî't-Tayyib el-Bâharzî, *Risâletü't-Tard*, thk. Muhammed Kâsım Mustafâ, Kâhire, Mecelletü Ma'hedi'l-'Arabîyye, c. 21, sayı 2, 1975, s. 268; Abdülkerim Özeydın, "Av", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, cilt 4, İstanbul, TDV Yayınları, 1991, s. 101-104.

3 Jaroslav Stetkevych, "The Hunt in Classical Arabic Poetry: From Mukhadram "Qasidah" to Umayyad "tardiyyah", *Journal of Arabic Literature*, cilt 30, sayı 2, 1999, s. 107-127; Cevâd Ali, *el-Mufassal fi Târîhi'l-'Arab Kable'l-İslâm*, Beyrut, Dâru's-Sâkî, 2001, VI/267-271.

4 Abdülazîz Ahmed Nebil Muhammed, *Riyâzatü's-Sayd fi Asrı Selâtîni'l-Memâlik*, Kâhire, Mektebetü'l-İngilîz el-Mısıriyye, 1999, s. 11; Erdem, "Av", s. 100.

pek çok şair, av partilerini betimlerken aslında dönemin iktidar ilişkilerini, saray hiyerarşisini ve yönetici sınıfın mentalitesini kayda geçirmiştir.

Bu çalışma, avcılığın tarihsel gelişimini ele aldıktan sonra, Abbâsîler döneminde bu faaliyetin devlet siyasetindeki çok yönlü rolünü ve bu rolün klasik Arap şiirinin Tardıyyât türündeki yansımalarını incelemeyi amaçlamaktadır. Çalışmada, avcılığın sadece bir spor değil, aynı zamanda iktidarın sembolik dilini oluşturan bir devlet geleneği olduğu, dönemin birincil kaynakları ve şiir örnekleri üzerinden ortaya konulacaktır.

1. Hükümdarlar ve Yöneticiler Arasında Avcılık

İnsanlık tarihinin en kadim faaliyetlerinden biri olan avcılık, başlangıçta temel beslenme ihtiyacını karşılama amacıyla ortaya çıkmışsa da zamanla hayatta kalma mücadelesinden öte, sosyal, kültürel ve siyasi boyutları olan bir kuruma dönüşmüştür.⁵ *Kitâbü'l-Beyzere* adlı eserde bu dönüşümün psikolojik temeli, avlanmanın sağladığı hazzın “dört büyük zevkten” biri kabul edilmesiyle açıklanır. Eserde avcılığa düşkünlüğün genellikle iki zıt karakterde tezahür ettiği belirtilir: Bunlardan biri güç ve ihtişam peşinde koşan hükümdarlar, diğeri ise mütevazı yaşamıyla yetinen zahitlerdir. Nitekim avcılık, yönetici ve refah sınıfı için bir gösteri alanıyken, toplumun alt katmanları için hayatta kalma mücadelesinin bir parçası olmuştur.⁶

Arap siyasi kültüründe avcılık, hem İslamiyet öncesi hem de sonrasında hükümdarların boş zamanlarını değerlendirdikleri bir aktivite olmanın ötesine geçerek güç ve statü sembolü olarak benimsenen bir gelenek halini almıştır.⁷ Bu gelenek, hükümdarlara yalnızca kentsel yaşamın monotonluğundan sıyrılıp doğayla bütünleşme imkânı sunmakla kalmamış, aynı zamanda halkın şikâyetlerini doğrudan dinleme, askeri birliklerle manevra yapma ve böylece hem savaş yeteneklerini geliştirme hem de tebaa nezdindeki otoritelerini pekiştirme gibi stratejik fırsatlar da sağlamıştır.⁸

5 Semîra Selâmî, “Ebû Firâs el-Hamdânî fî Rihleti Saydin Terfihîyye; Dirâse fî Urcûzetihî't-Tardıyye” *Mecelletü'l-Cami'ati'd-Dımaşk*, cilt 32, sayı 2, 2016, s. 71-106.

6 Bâzyâr el-Azîz-Billâh Nizâr el-Fâtumî, *Kitâbu'l-Beyzere*, thk. Muhammed Kurd Alî, Matbûâtü'l-Mecma'i'l-İlmî'l-'Arabî bi-Dımaşk, t.s., s. 30-31.

7 Takıyyuddin Ebî'l-Abbâs Hamza b. Abdullah Muhammed b. Ali en-Nâsirî el-Yemînî ez-Zebîdî, *İntihâzu'l-Furas ve's-Sayd ve'l-Kanas*, thk. Abdullah Muhammed el-Habeşî, b.y., Dâru'l-Yemeniyye, 1985, s. 12-13.

8 Mîrfet Abdülhâdî Abdüllatîf, Ahmed Râvî Muhammed Abdülcâbir, “Riyâdatü's-Sayd ve'l-Kanas fî Mısırl-İslâmiyye mine'l-'Asri'l-Fâtumî hattâ Nihâyeti'l-'Asri'l-Memlûkî (358-923 H/969-1517 M)”, *el-Mecelletü'd-Devliyye li't-Türâs ve's-Siyâha ve'd-Diyâfe (JHHTH)*, cilt 14, sayı 2 Aralık 2020, s. 344-368.

Bu dönüşümde, av hayvanları ile yırtıcıların biyolojik ve davranışsal özelliklerine dair teferruatlı bir malumat birikimine sahip olan Fars medeniyetiyle kurulan etkileşim belirleyici olmuştur. Nitekim Ebû Osman el-Câhiz (ö. 255/869), *Kitâbu'l-Hayevân* adlı eserinde Fars krallarının ava olan tutkusunu teyit ederken, halk nezdinde özellikle Sâsânî hükümdarı Behrâm-ı Gûr'un (ö. 438) bu alandaki şöhretine dikkat çekmiştir.⁹

Farsların sahip olduğu bu köklü birikim, coğrafi ve siyasi koşulların doğal bir sonucu olarak Arap toplumuna güçlü bir şekilde sirayet etmiştir. Gerek İslam öncesi Cahiliye Devri'nde gerekse İslamiyet'in kabulünü takip eden dönemlerde Araplar, Farslarla yoğun bir kültürel etkileşim içinde olmuşlardır. Özellikle Arap yönetici sınıfı, aristokratlar ve müreffeh zümreler, Fars medeniyetinin yerleşik hayat pratiklerini ve kültürel formlarını önemli ölçüde benimsemişlerdir. Bu benimseme süreci içerisinde; avcılık teknikleri, avda kullanılan teçhizat ve bu faaliyet etrafında şekillenen av adabı mühim bir yer işgal etmiştir.¹⁰ Nitekim Emevîlerden Memlûklere uzanan tarihsel süreçte bu faaliyet, dönemin ruhuna ve hükümdarın karakterine göre farklı biçimler ve anlamlar kazanarak gelişimini sürdürmüştür.¹¹

Bu kültürel transfer sadece teknik ve maddi unsurlarla sınırlı kalmamış; avın felsefi boyutu da yöneticiler üzerinde derin izler bırakmıştır. Öyle ki bazı hükümdarlar, avcılık sırasında yırtıcı hayvanların davranışlarını gözlemleyerek onların cesaret, azim ve çeviklik gibi özelliklerini kendilerine örnek almışlardır. Nitekim Memlûk kumandanı İbn Mengli (ö. 778/1376)'nin aktardığı olay, bu durumu somutlaştıran çarpıcı bir örnektir: Bir Fars hükümdarı, nehir kenarında konakladığı sırada, yırtıcı bir kuşun diğer kuşlar üzerinde kurduğu hakimiyeti gözlemler. Kuşun avını beklerken gösterdiği sabır, saldırı anındaki cesaret ve avını ele geçirdikten sonraki disiplinli davranışları, hükümdarı derinden etkiler. Hükümdar, bu gözlemi yanındaki devlet adamlarına aktarırken, yırtıcı kuşun davranışlarını bir liderlik modeli olarak şöyle yorumlar:¹²

9 Ebû 'Osmân 'Amr b. Bahr el-Câhiz, *Kitâbu'l-Hayevân*, Beyrût, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 2003, I/93.

10 Abdurrahmân Ra' fet el-Bâşâ, *es-Sayd 'inde'l-'Arab: Edevâtühü ve turukuhü*, Ammân, Dâru'n-Nefâis, 1974, s. 11.

11 Mustafa Heddâre, *İticâhü'ş-Şi'ri'l-'Arabî fî Karnî's-Sânî el-Hicrî*, Kahire, Dâru'l-Me'ârif, 2009, s. 467-468.

12 el-Bâşâ, *es-Sayd 'inde'l-'Arab: Edevâtühü ve Turukuhü*, s. 11-12; İbn Menglî, Muhammed, *Unsu'l-Melâ bi Vahşi'l-Felâ*, b.y., t.s., s. 37.

“Krallığım eksik kalmış! Bu kuşun davranışları aklımı başımdan aldı. Diğer kuşlar ondan korkuyor, ama o hiçbirinden korkmuyor. Onun sabrını, cesaretini, heybetini ve avını nasıl ele geçirdiğini gördüm. O, oturduğunda tetikte, uçtuğunda uzaklara giden, saldırdığında yıldırım gibi davranan bir yırtıcı. Bu, gerçek bir liderlik örneği!”¹³

Bu sahne, avcılığın salt fiziksel bir aktivite olmadığını, leopar, çita, köpek ve şahin gibi hayvanlar üzerinden devlet adamlarına liderlik dersleri veren bir iktidar sembolizmi taşıdığını göstermektedir.

İslamiyet’in kabulünden sonra bu faaliyet, Emevî ve Abbâsî hükümdarları tarafından daha sistemli bir şekilde sürdürülmüştür. Emevî halifelerinden itibaren saray hayatının ve yönetici kültürünün vazgeçilmez bir parçası haline gelen av partilerinde kullanılan yöntemler ve teçhizat hükümdarın statüsünü yansıtmıştır.¹⁴ Av hayvanlarının yüksek hızları, onları yakalamak için ya çok süratli okların ya da onlar kadar hızlı koşabilen veya uçabilen özel eğitilmiş av hayvanlarının kullanılmasını gerektirmiş; halifeler, süreklilikle köpekleriyle bu alandaki prestijlerini sergilemişlerdir.¹⁵

Emevî Dönemi’nde avcılığın bir saray geleneği ve aristokratik bir hobi olarak yayılmasında Halife Yezîd b. Mu‘âviye (ö. 64/683)’nin rolü kritik öneme sahiptir. Büyük çaplı avlanma faaliyetlerini onun başlattığı, av hayvanları için önemli miktarda para harcadığı ve bu doğrultuda çok sayıda avcı kuşa, köpeğe ve çitaya sahip olduğu ifade edilir. Ayrıca altın ziller takıp ve her birinin bakımı için özel bir köle görevlendirdiği aktarılır. Hatta halife Yezîd’in, yırtıcı bir hayvan olan çitayı evcilleştirip atının arkasına alarak ava çıktığı rivayet edilir. Ancak onun bu tutkusu, aynı zamanda onun trajik sonunu da hazırlamıştır. Sık sık ava çıktığı Dimâşk ve Tedmür arasındaki “Huvvârîn” kasabası yakınlarında, yine bir av sırasında hayatını kaybettiği kaydedilmiştir. Rivayete göre, sarhoş bir halde çıktığı bu avda, dişi bir yaban eşeğine maymununu bindirmiş ve kendisi de arkasına oturmuştur. Bu esnada attan düşerek boynunu kırdığı veya düştüğü yerde karnına bir cismin saplanması sonucu hayatını kaybettiği aktarılmıştır. Onu takip eden Velid b. Yezid (ö. 126/744) de benzer bir tutkuyla avcılığa ve eğlenceye düşkünlüğüyle tanınmış av partilerini müzik ve eğlenceyle birleştirmiştir.¹⁶

13 İbn Menglî, Muhammed, *Unsu'l-Melâ bi Vahşi'l-Felâ*, s. 37.

14 ez-Zebîdî, *İntihâzu'l-Furas ve's-Sayd ve'l-Kanas*, s. 12-13.

15 Taner Yıldırım, “Abbasîler’de Sportif Faaliyetler ve Eğlence Kültürü”, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, cilt 26, sayı 2, 2016, s. 351-367.

16 Ahmed b. Yahya b. Câbir el-Belâzûrî, *Cumel min Ensâbi'l-Eşrâf*, thk. Suheyl Zakkâr, Riyâd ez-Ziriklî, Beyrut, Dâru'l-Fikr, 1996, V/300; İsmail Hakkı Atçeken, “Velid II” *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, cilt 43, İstanbul, TDV Yayınları, 2013, s. 31.

Avcılığın tam anlamıyla bir devlet seremonisi olarak kurumsallaşması, esasen Abbâsîler döneminde belirginleşmiştir. Ekonomik refahın artması ve kültürel etkileşimlerle birlikte avcılık bu dönemde halifeler ve saray erkânı için bir tutku haline gelmiştir. Özellikle yırtıcı kuşlarla ve av köpekleriyle yapılan av disiplini, Abbâsî seçkinlerinin askerî eğitimden kişisel tatmine uzanan çok yönlü ihtiyaçlarını karşılamıştır.¹⁷ Ebû'l-Abbâs es-Seffâh (ö. 136/754), Mehdî-Billâh (ö. 169/785), Harun Reşid (ö. 193/809), Emîn (ö. 198/813), Mütevekkil (ö. 247/861), Mu'tasım (ö. 227/842) ve Mu'tazid (ö. 289/902) gibi halifeler bu geleneğin öncüleri olmuştur. Özellikle Halife Mütevekkil döneminde sadece av köpeklerinin bakımına yılda 500 bin dirhem harcandığı kaydedilmiştir. Bu dönemde “Bâzdâr” (şahinci) ve “Kelbân” (köpek bakıcısı) gibi uzmanlık alanları ortaya çıkmış, bu görevliler devlet tarafından himaye edilmiştir.¹⁸

Abbâsî halifeleri arasında avcılığa olan düşkünlüğüyle bilinen Harun Reşid, özellikle aslan, kaplan, deve kuşu ve yaban öküzü gibi büyük av hayvanlarının bolca bulunduğu Rakka'ya yerleştikten sonra bu tutkusunu daha da ileri bir seviyeye taşımıştır. Düzenlediği av partileri, basit bir etkinlik olmaktan çıkıp yüzlerce, hatta binlerce insanın, atların, develerin ve avcı kuşların katıldığı muazzam organizasyonlara dönüşmüştür.¹⁹ Bir av partisi düzenlendiğinde, halifenin avcı başısının emriyle seyislerden rehberlere, avı sürecek olanlardan okçulara ve doğan gibi yırtıcı kuşların bakımından sorumlu kuşbazlara kadar geniş bir kadro seferber edilir, bu görkemli kafiide halife ve ailesine; silahlı muhafızlar, özel tabibi, kâtipler, münecimler ve hatta Kur'an okuyucularından oluşan adeta gezici bir saray erkânı eşlik ederdi. Yük hayvanlarına çadırlar, halılar ve her türlü lüks eşya yüklenir, zira çöldeki geçici konaklama yerleri dahi, saray konforunu ve ihtişamını aratmayacak şekilde donatılırdı. Av süreci ise titiz bir planlamayla işlerdi: Önceden gönderilen keşif kolları av hayvanlarının yerini tespit ettiğinde, davullar çalınarak av, avcılarının önüne sürülerek çember içine alınırdı. Bu esnada avcı kuşlar da aktif rol alırdı; sülün, su tavuğu ve keklik gibi kuşlara karşı doğanlar, tavşanlara karşı ise atmacalar kullanılırdı. Avın kaçacak yeri kalmadığında ise son hamle olarak av köpekleri salınır ve halife ile maiyetindekiler avlarını yakalardı. Avın başarıyla tamamlanmasının ardından kampa dönlüğünde, elde edilen avlar halifenin hizmetkârları tarafından ateşte çevrilerek büyük bir ziyafetle halifeye ve konuklarına ikram edilirdi.²⁰

17 Hibe Mustafa eş-Şelebî, Necîb b. Hayra, “Rihlâtü's-Saydi'l-Berrî fi'l-'Asri'l-'Abbâsiyyi'l-Evvel (132-232/749-846)”, *Mecelletu Câmi'ati's-Şârîka li'l-'Ulûmi'l-İnsâniyye ve'l-İctimâ'iyye*, 20/2, 2022, s. 287-324.

18 Heddâre, *İtticâhü's-Şi'ri'l-'Arabî fi Karni's-Sânî el-Hicrî*, s. 468-471.

19 Yıldırım, “Abbasîler'de Sportif Faaliyetler ve Eğlence Kültürü”, s. 351-367.

20 Andre Clot, *Harun Reşid ve Abbasîler Dönemi*, çev. Nedim Demirtaş, İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2007, s. 258-259.

Bu av partileri, aynı zamanda teolojik boyutlar ve kişisel hurafelerle de şekillenmiştir. Örneğin Halife es-Seffâh, bir av partisinde karşılaştığı ve adının “Mes‘ûd” olduğunu öğrendiği bir çocuğu uğur sayarak onu rehber yapmış ve günün sonunda ödüllendirmiştir.²¹ Seffâh, bu hurafelerle olan ilgisini hanedan üyeleri ve devlet adamlarının katıldığı şöenlerle birleştirerek sosyal bir güç gösterisine dönüştürmüştür.²²

İbnü’t-Tıktakâ’nın aktardığı bir hadise, bu avların teatral boyutunu gözler önüne serer. Rivayete göre, Sultan’ın huzurunda gerçekleşen bir av sırasında gökyüzünde üç turna belirir. Eğitimli şahin serbest bırakıldığı anda ok gibi fırlayarak önce en üstteki turnaya saldırır; düşen ilk kuşun ivmesi ikinciyi, her ikisinin ağırlığı üçüncüyü devirir ve nihayetinde üç turna birden Sultan’ın ayaklarının dibine düşer. Bu fevkalade başarı üzerine Sultan, tüm maiyetine Hil’at bahşetmiştir.²³

Medeniyetin gelişmesine paralel olarak avcılık, bir geçim vasıtası olmaktan çıkıp aristokrasinin askeri talim yerine uyguladığı sportif bir oyuna dönüşmüştür. Bu bağlamda Abbâsî döneminde avcılık, “İlmü’l-Beyzere” adıyla müstakil bir disiplin haline gelmiş; Farsça, Rumca ve Türkçeden çevrilen eserlerle literatür zenginleşmiştir. Halifeler, avcı eğitimi ile atlı savaş kurallarının çeviklik ve silah kullanımı açısından birbirini tamamlaması nedeniyle, bu faaliyeti aynı zamanda bir askeri eğitim aracı olarak görmüşlerdir.²⁴

Bu disiplinleşme süreci, beraberinde kapsamlı bir telif geleneğinin oluşmasına da öncülük etmiştir. Av köpekleri ve yırtıcı kuşların eğitimi, bakımı ve hastalıkları üzerine; Farsça, Rumca ve Türkçeden yapılan tercümelerle²⁵ literatür zenginleşmiş, ancak müellifler bunlarla yetinmeyerek özgün eserler de kaleme almışlardır.²⁶ Bu hususta İbnü’n-Nedîm (ö. 385/995)’in *el-Fihrist* adlı eserinde

21 el-Bâsâ, *es-Sayd ‘inde’l-‘Arab: Edevâtühû ve turukuhû*, s. 38-39; eş-Şelebî, Hayra, “Rih-lâtü’s-Saydi’l-Berrî fî’l-‘Asri’l-‘Abbâsiyyi’l-Evvel (132-232/749-846)”, s. 287-324.

22 İbn Menglî, Muhammed, *Unsu’l-Melâ bi Vahşi’l-Felâ*, s. 47.

23 Muhammed b. ‘Alî b. Tabâtâbâ İbnü’t-Tıktakâ, *el-Fahrî fî’l-‘Âdâbi’s-Sultâniyye ve’d-Düve-li’l-‘İslâmiyye*, thk.‘Abdü’l-Kâdir Muhammed Mayû, Beyrût, Dâru’l-‘Qalemi’l-‘Arabî, 1997, s. 58-59.

24 Abdüllatîf, Abdülcâbir, “Riyâdatü’s-Sayd ve’l-Kanas fî Mısri’l-‘İslâmiyye mine’l-‘Asri’l-Fâtumî hattâ Nihâyeti’l-‘Asri’l-Memlûkî, (358-923 H/969-1517 M)”, *el-Mecelletü’l-‘Devliyye li’l-Türâs ve’s-Siyâha ve’d-Diyâfe (JHTH)*, cilt 14, sayı 2, Aralık 2020, s. 344-368.

25 Cemâl Abdüsselâm Ali et-Tarâvine, “et-Tard fî’ş-Şi’ri’l-‘Abbâsî fî’l-karni’r-râbi’i’l-hicrî”, (Yayımlanmamış Lisans Bitirme Tezi), Câmi’atu Mute, 1996, s. 71-72.

26 Ebü’l-Feth Mahmûd b. el-Hüseyn Küşâcım, *el-Mesâyid ve’l-Metârid*, nşr. M. Es‘ad Tales, Bağdat, Dâru’l-Yakza, 1954, s. 237-238.

yer verdiği örnekler, literatürün çeşitliliğini ortaya koymaktadır: Muhammed b. Abdullah b. Ömer el-Bâziyâr'ın *Kitâbü'l-Cevârih* adlı çalışması, tercüme edilen *Kitâbü'l-Büzât* adlı kitaplar, Ebû Dülef el-İclî (ö. 225/839)'nin *Kitâbü'l-Büzât ve's-Sayd*²⁷ adlı eseri, Cehm b. Halef el-Mâzinî'nin *Kitâbü'l-Cevârih mine't-Tayr* adlı çalışması ve Ebû Zeyd en-Nahvî'nin *Kitâbü'l-Vuhûş*²⁸ adlı kitabı bu alandaki yetkinliği gösteren temel kaynaklardır.²⁹

Abbâsîlerle zirveye ulaşan bu avcılık tutkusu sadece bu dönemle sınırlı kalmamış, Selçuklular, Fâtımîler, Eyyübîler ve Memlûkler gibi devletlerde de sürdürülmüştür. Özellikle Selçuklu saraylarında avcılık kurumuna verilen stratejik önem hem bu alanda uzmanlaşmış personele hem de av hayvanlarına tanınan ayrıcalıklarda kendini göstermektedir. Halifelerin, eğitilmiş yırtıcı kuş yetiştiricileri olan bâzyârlara toprak, nakdi bağışlar ve idari imtiyazlar bahşetmesi, bu mesleğin devlet nezdindeki kritik rolünü kanıtlar niteliktedir. Selçuklu hükümdarı Mes'ud b. Muhammed es-Selcûkî'nin (ö. 550/1155) av köpeklerine atlas kumaşlardan yapılmış mücevherli tasmalar takması, saray protokolündeki hayvanların statü sembolizmini vurgulamaktadır. Ancak saraydaki bu aşırı lüks, dönemin aydınları tarafından eleştiriden de uzak kalmamıştır. Nitekim dönemin hekim ve ediplerinden olan İbnü't-Tilmîz (ö. 560/1165), bu durumu rahatsız edici bulmuş ve tepkisini bir hiciv şiiriyle dile getirmiştir:³⁰

مَنْ كَانَ يُلْبَسُ كَلْبَهُ وَشَيْئًا وَيَقْتَنِعُ لِي بِجِلْدِي
فَالْكَلْبُ حَيْرٌ عِنْدَهُ مَنِّي وَحَيْرٌ مِنْهُ عِنْدِي

Kim köpeğini süslü elbiselerle kuşatır da bana yalnızca derimi lâyük görürse

Köpeği artık onun nezdinde benden üstündür, lâkin benim indimde o, köpektен de değersizdir!³¹

27 İbn Nedîm, *el-Fihrist*, thk. İbrâhim Ramazân, Beyrut, Dâru'l-Me'ârif, 1997, s. 382.

28 Ebû Saîd Abdülmelik b. Kureyb b. Ali b. el-Asmaî, *Kitâbu'l-Vuhûş*, thk. Celîl el-Atiyye, Beyrut, Âlimu'l-Kutub, 1989.

29 Hüseyin Elmalı, "Tardiyye", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, cilt 40, İstanbul, TDV Yayınları, 2011, s. 17.

30 İbnü't-Tıktakâ, *el-Fahrî fi'l-Âdâbi's-Sultâniyye ve'd-Düveli'l-İslâmiyye*, s. 60.

31 eş-Şelebî, Hayra, "Rihlâtü's-Saydî'l-Berrî fî'l-'Asri'l-'Abbâsiyyi'l-Evvel (132-232/749-846)", s. 287-324; İbnü't-Tıktakâ, *el-Fahrî fi'l-Âdâbi's-Sultâniyye ve'd-Düveli'l-İslâmiyye*, s. 60.

2. Klasik Arap Şiirinde Av Teması

İnsanoğlunun avcılıkla olan derin bağı, tarih öncesi çağlara kadar uzanır. Hayatta kalma, korunma veya bir spor ve eğlence aracı olarak sürdürülen bu kadim uğraş, en eski yazılı metinlerde dahi kendine yer bulmuştur. *Gılgamış Destanı*'nda ceylan avlayan figürlerden,³² *Tevrat*'ta “yiğit avcı” olarak anılan Nemrut'un oğlu Kûş'a kadar uzanan bu yönelim, insanlık hafızasının ayrılmaz bir parçası olmuştur.³³

Bu evrensel miras, doğal bir yansıma olarak Arap toplumunda da Câhiliye döneminden itibaren sanatın ve bilhassa şiirin konuları arasında yer almıştır. Arap edebiyatında avı, av sahnelerini ve av hayvanlarını betimleyen bu şiirler “tardıyyât” (طَرْدِيَّات) (tekili tardıyye - طَرْدِيَّة) adıyla literatüre geçmiştir. Bu terim, Arapçada “kovmak, uzaklaştırmak” anlamına gelen “tard” (طَرَدَ) ve “tuzak kurarak avlanmak” manasındaki “tarad” (طَرَدَ) köklerinden türemiştir. Zamanla tardıyye (çoğulu tardıyyât), genellikle recez vezninde yazılan ve avcılığı konu edinen müstakil bir şiir türünü ifade etmeye başlamıştır.³⁴

Cahiliye dönemi şiirlerinde av tasvirleri genellikle kasidelerin tasvir bölümlerinde kısa pasajlar halinde yer almıştır. Şairler, bu bölümlerde at sırtında bir yaban öküzünü kovalayışlarını, bir ceylanın veya kuşun peşine düşüşlerini; medih, nesib veya fahr gibi geleneksel temalarla iç içe geçirerek anlatmışlardır.³⁵ Av, bu dönemde henüz müstakil bir şiir konusu değil, şairin yiğitliğini ve bineğinin süratini kanıtlayan bir yan unsurdur. Buna rağmen İmru'ul-Kays (ö. 540) gibi usta şairlerin av sahnelerindeki detaycılığı dikkat çekicidir. Şairin, “Benî Su‘âl” kabilesinden usta bir okçunun avlanma anını resmettiği şu dizeler, dönemin av kültürüne ışık tutmaktadır:³⁶

مُتَلَجِّحِ كَفَيْهِ فِي قَتْرِهِ	رُبَّ رَامٍ مِنْ بَنِي ثَعْلٍ
فَتَنَحَّى النَّزْعَ فِي يَسْرِهِ	قَدْ أَتَتْهُ الْوَحْشُ وَارِدَةً
بِإِزَاءِ الْحَوْضِ أَوْ عَقْرِهِ	فَرَمَاهَا فِي فَرَاصِهَا
غَيْرَهَا كَسَبَ عَلَى كَبْرِهِ	مُطْعَمٌ لِلصَّيْدِ لَيْسَ لَهُ

Nice usta okçu vardır Benî Su‘al (kabilesin)den, iki elini kuşaktaki kın içine sokar.

32 *Gılgamış Destanı*, çev. Sait Maden, İstanbul, İş Bankası Yayınları, 2017, s. 8, 41.

33 Yaratılış 10/8

34 Elmalı, “Tardıyye”, s. 17.

35 Heddâre, *İtticâhü’ş-Şi‘ri’l-‘Arabi fî Karni’s-Sânî el-Hicrî*, s. 467; Elmalı, “Tardıyye”, s. 16.

36 es-Sâlihî, *es-Sayd ve’l-Tard fi’ş-Şi‘ri’l-‘Arabi Hattâ Nihâyeti’l-Karni’s-Sânî el-Hicrî*, s. 5-6.

Vahşi hayvanlar su içmek için ona doğru geldiğinde, okunu kolaylıkla çekmek için yana çekilir:

Hayvanı, su yalağının tam hizasında veya dibindeyken, omuz küreklerinin arasından vurur:

Yaşlılığına rağmen avladığıyla beslenir; bunun dışında bir kazancı yoktur.³⁷

Şairler, av temalı bölümlere başlarken konuya zemin hazırlamak amacıyla kalıplaşmış ifadelerle başvurmuşlardır. Bunların en meşhuru, İmru' u'l-Kays'ın muallakasında kullandığı “قد أعتدي” (Kad ağtedî -Bazen sabah erkenden ava çıkarım) ifadesidir.³⁸ Bir belgesel niteliğindeki kasidesinin beyitlerden bazıları şunlardır:³⁹

وَقَدْ أَعْتَدِي وَالطَّيْرُ فِي وَكُنَاهَا
بِمَنْجَرٍ قَيْدِ الْأَوَائِدِ هَيْكَلِ
كَأَنَّ دِمَاءَ الْهَادِيَاتِ بِنَحْرِهِ
عُصَاةٌ حَتَاءٍ بِشَيْبٍ مُرَجَّلِ

Bazen kuşlar henüz tüneklerinde iken; yaban hayvanlarının kemendi olan mücessem-müheykel yağız bir atla sabahın erken vaktinde ava çıkarım,

Av hayvanlarının onun göğsüne bulaşmış al kanları, bir ihtiyarın taranmış aksakalındaki kına rengini andırıyordu.⁴⁰

İslam'ın ilk dönemlerinde, fetih hareketlerinin yoğunluğu ve dini duyarlılıkların (mersiye, hicviye, Hz. Peygamber'i övme) öne çıkması nedeniyle av teması Câhiliye'ye kıyasla ikinci planda kalmış ve pek bir yenilik gösterememiştir.⁴¹ Ancak Emevîler dönemiyle birlikte sınırların genişlemesi ve farklı medeniyetlerle kurulan temaslar, avcılık tekniklerinde ve dolayısıyla av şiirlerinde köklü bir değişimi beraberinde getirmiştir. Câhiliye'nin konu bütünlüğü olmayan parçalı kaside yapısı, Emevîlerle birlikte belirli temalara odaklanan bağımsız yapıtlara

37 İmru' u'l-Kays, *Dîvânu İmri 'i'l-Kays*, thk. Abdurrahmân el-Mustavî, Beyrut, Dârü'l-Ma'rife, 2004, s. 100-101.

38 Elmalı, “Tardıyye”, s. 17; Faruk Şirin, “Abbâsî dönemi Arap şiirinde av teması”, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doğu Dilleri ve Edebiyatları Ana Bilim Dalı, Ankara, 2024, s. 111.

39 Ebû 'Abdillâh b. Huseyn b. Ez-Zevzenî, *Şerhu'l-Mu'allakâti's-Seb'a*, Beyrut, tsz. s. 32-36.

40 İmru' u'l-Kays, *Dîvânu İmri 'i'l-Kays*, nşr. Muhammed Ebu'l-Fazl İbrâhîm, Kahire, 1969, s. 22-23.

41 Selâmî, *Ebü Firâs el-Hamdâni fî Rihleti Saydin Terfihîyye; Dirâse fî Urcûzetihî't-Tardıyye*, s. 71-106.

dönüşmeye başlamıştır. Bu süreçte av şiirleri, tavil ve basit gibi ağır bahirlerden sıyrılarak, av sahnelerinin hareketliliğini ve ritmini daha iyi yansıtan, daha kısa ve seri olan recez bahrine kaymıştır.⁴²

Emevî şairleri, çita (pars), çakır kuşu ve ulu doğan gibi yeni av araçlarını şiirlerine taşıyarak, recez bahrinde yazdıkları uzun manzumelerle bu türü olgunlaştırmışlardır.⁴³ Dönemin önemli şairlerinden Zu'r-Rumme (ö. 117/735) bu alanda öne çıkarken Şemerdel bin Şerik (ö. 80/699)⁴⁴ ve Ebû Nuhayle (ö. 145/762) gibi isimler avcılık yeteneklerini şiirleriyle birleştirmişlerdir.⁴⁵ Ebû Nuhayle'nin, av şiirlerinin girişinde konuyu belirtmek için kullanılan "أَنْعْتُ" (En'atü-Tasvir ederim ki...) kalıbıyla başlayan şu dizeleri, dönemin üslubunu yansıtmaktadır:⁴⁶

أَنْعْتُ مُهْرًا سَبَطَ الْقِرَاتِ وَزِدًا طِمْرًا مُدْمَجَ السَّرَاةِ
يَعْدُو بِنَهْدٍ فِي اللَّجَامِ عَاتِ تَعَائِمًا عَشْرًا مُطَرِّدَاتِ

Bir at tasvir ettim ki, sırtının iki yanı düzgündü; rengi alaca, hızlı ve ince, çevik ve kaslı bir yapıya sahipti.

Güzel vücutlu, dizginli halde erkenden yola çıkıp on deve kuşu kovalar.⁴⁷

Emevîler döneminde başlayan ve halifeler ile aristokrat sınıfın öncülük ettiği av tutkusu, zamanla köklü bir saray geleneğine dönüşmüştür. Bu gelenek, Abbâsî halifeleri ve devlet adamları tarafından daha da büyük bir ilgiyle benimsenerek devam ettirilmiştir. Saray çevresinin bu yoğun ilgisi, av temasını edebiyatın merkezine taşıyarak tardiyyât türünü, Abbâsî Dönemi'nin en parlak ve gözde edebi türlerinden biri haline getirmiştir. Dönemin şairleri, özellikle avın dinamizmini yansıtan recez veznini kullanarak av sahnelerini, av hayvanlarını ve görkemli av partilerini ustalıkla tasvir eden şiirler kaleme almışlardır.⁴⁸

42 Şevki Dayf, *et-Tatavvur ve'l-Teccîd fi 'ş-Şi'ri'l-Emevî*, Kâhire, Dâru'l-Me'ârif, 1991, s. 264-267.

43 Kemal Tuzcu, "Klasik Arap Şiirinde Av Teması", *Av ve Avcılık Kitabı*, ed. Emine Gürsoy Naskali - Hilal Oytun Altın, İstanbul, Kitabevi, İstanbul, 2008, s. 633; Faruk Şirin, *Abbâsî dönemi Arap şiirinde av teması*, s. 75-76.

44 Hazem Kajouj, "Abdullah İbnü'l-Mu'tez Şiirlerinde Avcılık", *Türk & İslam Dünyası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, cilt 36, sayı 10, 2023, s. 525-540.

45 İbnü'l-Mu'tez, *Tabakâtü 'ş-Şu'arâ*, thk. 'Abdü's-Settâr Ahmed Ferrâc, Dâru'l-Me'ârif, b.y., s. 66.

46 Şirin, *Abbâsî Dönemi Arap Şiirinde Av Teması*, s. 110, 115.

47 İbnü'l-Mu'tez, *Tabakâtü 'ş-Şu'arâ*, s. 66.

48 Kajouj, "Abdullah İbnü'l-Mu'tez Şiirlerinde Avcılık", s. 525-540.

Bu durum tardiyât şiirlerinin yapısında da değişimleri beraberinde getirmiştir. Biçimsel olarak, Arap şiirinde klasik kaside içinde işlenen diğer şiir konularının zamanın akışı içerisinde tedrici olarak başlı başına bir konu olma yolunda ilerleme kaydettiği gibi, av şiirleri de Abbâsîler döneminin başlarında müstakil olarak işlenmeye başlamıştır.⁴⁹ Şairler, hayal gücünün sınırlarını zorlayan betimlemelerle; artık avlanan hayvandan ziyade, avcının maharetini ve lüksün sembolü olan av araçlarını (eğitilmiş şahinler, süslü av köpekleri) merkeze almışlardır.⁵⁰

Tardiyât şiirleri, saraydaki hiyerarşiyi ve halife-şair ilişkilerini de belgeleyen tarihi vesikalar niteliğindedir. Şair Ebû Dülâme (ö. 161/777) ile Halife el-Mehdî (ö. 169/785) arasında geçen bir av hadisesi buna örnektir. Halife Mehdi'nin bir ceylanı, Vali Ali b. Süleyman'ın ise yanlışlıkla bir av köpeğini vurması üzerine Ebû Dülâme irticalen şu hicvi terennüm etmiştir:⁵¹

قَد رَمَى الْمَهْدِيُّ ظَبِيًّا	شَكَتْكَ بِالسَّهْمِ فِرَادَهَ
وَعَلَيْ بَن سُلَيْمًا	نَ رَمَى كَلْبًا فَصَادَهَ
فَهَيَّبَ لَهُمُ الْكُلَّ	اَمْرِي يَا كُلُّ زَادَهَ

el-Mehdî oku geyiğe fırlattı ve onu kalbinden vurdu.

Ali b. Süleyman da fırlattı ve köpeği avladı.

İkinizi de kutlarım! Herkes kendi rızkını yer.

Abbâsî döneminin tardiyât türündeki en önemli temsilcileri arasında Ebu Nüvâs (ö. 198/813), İbnü'r-Rûmî (ö. 283/896), İbnü'l-Mu'tez (ö. 296/908), Ebu Firas el-Hamdânî (ö. 357/968), es-Sanevberî (ö. 334/945-46), es-Serî er-Raffâ (ö. 362/973), avcılıkla ilgili eserleriyle tanınan Keşâcem, Ebu'l-Abbâs en-Nâşî, el-Mütenebbî ve daha birçok isim sayılabilir. Ancak av şiirinin en parlak temsilcisi hiç şüphesiz Ebû Nüvâs'tır. Onun divanı, Arap edebiyatında müstakil bir "av şiirleri" bölümü içeren ilk eser olarak kabul edilir.⁵² Ebû Nüvâs, Halife Emîn'in av partilerine sık sık katılmış ve bu sahneleri ustalıklı betimlemiştir.⁵³ Divanın da yer alan bu türdeki şiirlerinde Cahiliye dönemi şairlerinden belirgin bir şekilde

49 Şirin, *Abbâsî Dönemi Arap Şiirinde Av Teması*, s. 104-105.

50 el-Bâşâ, *es-Sayd'inde'l-'Arab: Edevâtühü ve turukuhü*, s. 25.

51 İbnü'l-Mu'tez, *Tabakâtü's-Şu'arâ*, s. 59; Şirin, *Abbâsî Dönemi Arap Şiirinde Av Teması*, s. 110, 115.

52 Kenan Demirayak, *Arap Edebiyatı Tarihi-IV Abbasiler Dönemi (132-750/656-1258)*, Erzurum, Fenomen Yayıncılık, 2021, s. 197-198.

53 Heddâre, *İtticâhü's-Şi'ri'l-'Arabî fî Karni's-Sânî el-Hicrî*, s. 467.

ayrışarak, av köpeklerine özel bir yer ayırmıştır. Cahiliye döneminde avcılık kültürü genellikle at sırtında yapılan avlarla özdeşleşmiş ve köpek kullanımı, avcının becerisini gölgede bırakan bir unsur olarak görülmüştür.⁵⁴

3. Abbâsî Saray Protokolünde Av Partileri: İktidar, Siyaset ve Sembolizm

Arap toplumunda Cahiliye döneminden itibaren avcılık, yalnızca bir geçim kaynağı olmanın ötesinde sosyal statüyü belirleyen ve kişinin cesaretini simgeleyen bir uğraş olarak da kabul görmüştür.⁵⁵ İslamiyet'ten sonra da helal sayılan aktiviteler arasında yer alan avcılık, Emevîler Döneminden itibaren eğlence, spor ve prestij göstergesi gibi nedenlerden dolayı toplum nezdinde büyük rağbet görmüştür.⁵⁶ Ancak yüksek maliyetleri nedeniyle bu faaliyet yalnızca halifeler, aristokrat ve zengin sınıflara mahsus kalmıştır. Bu durum avcılığın yüksek masrafları, gerekli olan ekipmanların sık sık yenilenmesi gereğinden kaynaklanmaktadır. Örneğin, Abbâsî Halifesi Mûsâ el-Hâdî'nin (ö. 170/786) bir av partisi sırasında yayının kopması sonucunda seyahati yarıda kesmek zorunda kalması bu duruma dair örnek teşkil etmektedir. Ayrıca, avcılıkta kullanılan atlar, çitalar ve köpekler için gerekli olan yemler ve bu hayvanların eğitimini üstlenen eğitmenlerin masrafları da dikkate alındığında, bu zevkli uğraşın yalnızca aristokrat kesim tarafından benimsendiği anlaşılmaktadır.⁵⁷

Avcılığa olan bu tutku, özellikle I. Abbâsî döneminde (750-847) adeta bir devlet ritüeline dönüşerek doruk noktasına ulaşmıştır. Bu dönemde avcılık, salt bir eğlence veya spor olmaktan çıkarak, çok katmanlı bir siyasi ve sembolik anlam kazanmıştır. Halifeler, av seferlerini büyük bir ihtişamla düzenleyerek güç gösterisi yapmış; bu partiler, özellikle çalkantılı dönemlerde isyanları bastırmada ve hanedanın otoritesini pekiştirmede etkili bir strateji haline gelmiştir.⁵⁸

Bu görkemli av partileri, sadece bir güç gösterisi olmanın çok ötesinde, derin sembolik anlamlar da taşımıştır. Bu sembolik boyutun en çarpıcı yansımaları, av hayvanlarına yüklenen anlamlarda görülmüştür. Bu hayvanlar, siyasi hiyerarşinin ve sosyal statünün birer temsili olarak kabul edilmiş, tabiatları hükümdarlarınkıyla özdeşleştirilmiştir. Nitekim Halife Mansûr (ö. 158/775) ile şair Ebû Dülâme (ö. 161/777-78) arasında geçen bir diyalog, bu durumu mükemmel bir şekilde

54 Heddâre, *İtticâhü's-Şi'ri'l-'Arabî fî Karnî's-Sânî el-Hicrî*, s. 471-472.

55 el-Bâsâ, *es-Sayd 'inde'l-'Arab: Edevâtühü ve turukuhû*, 1974, s. 23.

56 Yıldırım, "Abbâsîler'de Sportif Faaliyetler ve Eğlence Kültürü", s. 351-367.

57 Ebû Mansûr Abdülmelik b. Muhammed b. İsmâil es-Seâlibî, *Yetîmetü'd-Dehr fî Mehâsini Ehli'l-'Asr*, thk. Müfid Muhammed Kumeyha, Beyrut-Lübnan, Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1983, II/202.

58 İbn Kuteybe, *Uyûnü'l-Ahbâr*, b.y. t.s. I/278.

örneklendirmektedir. Halife'nin, "Ava olan sevgin nedir?" sualine şair, "Tıpkı mahkûmun zincirinden kurtulma arzusu gibi," şeklinde cevap verir. Ardından, "Yırtıcılardan en çok hangisini seversin?" sorusuna ise, "Kara cinsli, uzun soluklu şahin! Avlayınca doyurur, öldürünce acıtır; büyüğü avlar, küçüğe dokunmaz. Üstelik fiyatı da ucuzdur," der. Mansûr, "Peki neden bâz (doğan) sevmezsin? O daha iyidir, daha lezzetli avlanır ve daha çeviktir!" deyince, şair, "Ey Emîrû'l-Müminîn! Bâz kraldır; ben krallara özenmem. "Kralları yalnız krallar taşır". Şeklinde karşılık vererek meselenin sembolik boyutunu ortaya koyar.⁵⁹

Öte yandan av sahalarını stratejik bir eğitim alanına dönüştüren Abbâsî ordusunun seçkin süvari birlikleri, burada pusu kurma teknikleri, ani baskın taktikleri ve hareketli savaş stratejileri gibi karmaşık askeri manevraları tatbik etme imkânı bulmuşlardır.⁶⁰ Bu uygulama, savaş alanındaki operasyonel kabiliyetleri geliştirmenin yanı sıra, askeri liderlerin taktiksel muhakeme yeteneklerini keskinleştiren kapsamlı bir eğitim süreci olarak işlev görmüştür.⁶¹ Halifelerin avcılığa düşkünlüğü "faydası olmayan bir eğlence" olarak eleştirildiğinde, bu faaliyetin bir savaş talimi olduğu ve hükümdarın ülkesini teftiş etmesine olanak sağladığı yönünde güçlü gerekçeler sunulmuştur. Bu eleştirilere cevaben, Halifelerin av kuşlarının bakımından sorumlu vezir Bâzyâr el-Azîz tarafından yazılan *Kitâbu'l-Beyzere*'de kimliği bilinmeyen bir şairin şu dizelerine yer verilmiştir. Şair, avcılığın aslında bir savaş talimi olduğunu ve barış zamanında savaşçıların yeteneklerini korumak için bir araç olarak görüldüğünü vurgulamaktadır:⁶²

فَيَّيَّةٌ هَزُّهُمْ فِي الصَّيْدِ جِدُّ	رَبَّمَا أَعْتَدُوا إِلَى الصَّيْدِ مَعِي
فَتَحَامَلُوا أَنْ يُعَادِيَهُمْ أَحَدٌ	أَلْفُوا الْحَرْبَ فَلَمَّا ظَفِرُوا
فَعَدُوا لَيْسَ يُرَى فِيهِمْ عَوْدٌ	وَاسْتَقَامَ النَّاسُ طَرًّا لَهُمْ
جَمَعُوهُ مِنْ عَتَادٍ وَعُغْدِدِ	وَتَقَاَصَتْ عَادَةُ الْحَرْبِ وَمَا
فَابْتَعَوْهَا فِي مُعَانَاةِ الطَّرْدِ	وَجَدُوا فِي الصَّيْدِ مِنْهَا شَبَهَا
هُمْ بَاقِيَّةٌ لَا تُفْتَتَدُ	لِئِمْرَى عَادَتُهُمْ جَارِيَّةٌ

Bazen ava çıkar gençler benimle, gençler ki onların şakası avda ciddiyettir.

59 el-Bâşâ, *es-Sayd 'inde'l-'Arab: Edevâtühü ve turukuhü*, s. 43-44.

60 Cemâl Abdüsselâm Alî et-Tarâvine, "et-Tard fi 'ş-Şi'ri'l-'Abbâsî fi'l-Karnî'r-Râbi'i'l-Hicrî", (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Câmî'atu Mu'te, 1996, s. 55-56.

61 Ebû'l-Hasen Alî b. Ebî't-Tayyib el-Bâharzî, *Risâletü'l-Tard*, thk. Muhammed Kâsım Mustafâ, Kâhire, Mecelletü Ma'hedi'l-'Arabiyye, cilt 21, sayı 2, 1975, s. 268.

62 el-Fâtûmî, *Kitâbu'l-Beyzere*, s. 28.

Savaşmaya alıştılar, zafer kazanınca, öyle güçlendiler ki kimse onlara düşman olamaz.

İnsanlar hep birden onlara boyun eğdi, artık onlarda kusur görülmez oldu.

Savaşın alışkanlıkları ve biriktirdikleri tüm teçhizatlar, silahlar (artık) kaçınılmaz oldu. Savaşın izlerini buldular avda, bu yüzden çile çektiler av peşinde koşarak.

Görürsün ki alışkanlıkları sürer onlar için asla kaybolmaz.

Saray tarafından tertip edilen bu av partileri, yönetici elitin gücünü ve meşruiyetini halkın nazarında somutlaştıran birer iktidar sahnesi olmuştur. Bu etkinliklerde sergilenen maharet, yalnızca bedensel bir üstünlüğün değil, aynı zamanda siyasi erdemlerin ve liderlik vasıflarının da bir ispatı olarak kabul edilmiştir. Nitekim avcılığa aşırı düşkünlüğü nedeniyle, “Bu tutkunuz, devlet işlerini ihmal etmenize yol açıyor”. Şeklinde eleştirilen bir hükümdarın şu cevabı, bu yönetim anlayışını en güzel şekilde özetlemektedir: “*Hükümdarın avcılıkla meşgul olmasının pek çok faydası vardır. İlk olarak, ülkesindeki yerleşim yerlerinin durumunu gözlemlemesidir. Eğer memnun edici bir durum görürse, bunu artırmak için çaba gösterir; hoşnutsuz olduğu bir durumla karşılaşır, derhal müdahale eder. Zira bir hükümdarın asıl görevi, ülkesini imar etmektir. Hiçbir hükümdar ava çıkıp da eli boş dönmemiştir: Ya bedenini güçlendirir ya da mazlum birinin durumunu öğrenip onun hakkını alarak günah yükünden kurtulur.*”⁶³

Abbâsî halifelerinin, emirlerin ve sultanların avcılığa duyduğu yoğun ilginin somut bir sonucu olarak Bağdat’ta, günümüz hayvanat bahçelerinin ilk örnekleri sayılabilecek özel alanlar ortaya çıkmıştır. “Hayru’l-Vahş” (Vahşi Hayvanlar Bahçesi) veya “Hayru’l-Vuhûş” adlarıyla anılan bu geniş bahçeler; yırtıcı ve evcil hayvanların yanı sıra kuşlar, sürüngenler ve hatta böcekler gibi çok zengin bir tür çeşitliliğine ev sahipliği yapmaktaydı.⁶⁴ Öyle ki Abbâsî Halifeliğinde üst düzey mevkilerde görev alan Vezir Cafer bin Fadl b. Furât (ö. 391/1001), yılanlar, akrepler ve benzeri sürüngenlere özel bir ilgi duymaktaydı. Sarayında mermerle kaplı bir salon, bu hayvanlar için özenle hazırlanmış kafeslerle doluydu. Mısır’ın her yerinden avcılar, ona nadir türler getirir ve karşılığında cömert ödüller alırlardı. Bir gün, komşusu İbnü’l-Müdebber (ö. 270/883-84)’in evine zehirli yılanlar ve büyük bir akrep girmiş, vezir ona bu hayvanları korumasını emretmişti. Ancak

63 İbn Menglî, Muhammed, *Unsu’l-Melâ bi Vahşi’l-Felâ*, s. 8.

64 et-Tarâvine, *et-Tard fi’ş-Şi’ri’l-Abbâsî fi’l-Karni’r-Râbi’i’l-Hicrî*, s. 58.

İbnü'l-Müdebber, “Eğer ben veya çocuklarımdan biri bu gece evde kalırsa, üç talakla boşanayım! diyerek duruma mizahi bir yaklaşım getirmişti.⁶⁵

Avcılık, bu dönemde özellikle emirler ve hükümdarlar arasındaki dostluk bağlarını güçlendirerek insani ilişkilerin gelişmesine katkı sağlamıştır. Bu durum, tarafların birbirlerine sundukları değerli hediyelerle somutlaşmıştır ki bunlar genellikle özenle eğitilmiş ve av için mükemmel şekilde hazırlanmış nadide yırtıcı kuşlardan oluşmuştur.⁶⁶ Taberî (ö. 310/923)'nin naklettiğine göre, 286/899 yılında Nişabur'dan Halife Mu'tazîd'a gönderilen bir hediye, Amr b. Leys es-Saffâr tarafından sunulan 4.020.000 dirhem değerinde nakdin yanı sıra, süslü eyer ve koşum takımlarıyla donatılmış yirmi binek hayvanı, doğan ve çita, 150 adet işlemeli kılıf ve çeşitli av gereçlerinin yer alması, bu hayvanların ne denli yüksek bir diplomatik değere sahip olduğunu göstermektedir.⁶⁷

Bu siyasi ve diplomatik değer, dönemin sanatına, özellikle de dönemin şiirine yansımıştır. Şairler, emirlere yakınlaşmak ve onların himayesine girmek için av araçları üzerinden hediyeleşmişlerdir. Dönemin şairlerinden Ya'kûb et-Tammâr (ö.257/870)'ın bir bayram günü Abbâsî emiri Muhammed b. Tâhir (ö.253/867)'e bir şahin sunarken yazdığı şu dizeler, av kuşlarının nasıl siyasi bir itibar aracı olduğunu kanıtlar niteliktedir:

قَدْ صَيَعْنَا مِنْ رَدَى وَجُودِ	فُلٌ لِلْأَمِيرِ الَّذِي بَدَأَهُ
فَهُوَ حَرَامٌ عَلَى الْعَبِيدِ	مَا كَانَ مِنْ حَاجَةِ الْمَوْلَى
أَنْرَشُ دُوْ مِخْلَبِ حَدِيدِ	وَمَعَ رَسُولِي إِلَيْكَ بَاؤُ
لَأَقَاكَ بِالطَّلَعِ السَّمْعِدِ	جَعَلْتَهُ مُحَقَّقَةً لِعَبِيدِ

O emire söyle ki, elleri cömertlik ve ölümden şekillendirilmiştir.

Hürlerin ihtiyaç duyduğu şey, kullara haramdır.

Elçimle sana bir şahin gönderdim, tırnakları demir gibi keskin ve açılmış.

Onu bir bayram hediyesi olarak sundum, seni kutlu bir talih ile karşulasın!⁶⁸

65 Adam Mez, *el-Hadâratü'l-İslâmiyye fi'l-Karnî'r-Râbi'i'l-Hicrî ev 'Asru'n-Nahda fi'l-İslâm*, II/265.

66 Cemâl Abdüsselâm Alî et-Tarâvine, “et-Tard fi'ş-Şi'ri'l-'Abbâsî fi'l-Karnî'r-Râbi'i'l-Hicrî”, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Câmiatu Mu'te, 1996, s. 51.

67 Ebu Ca'fer Muhammed b. Cerîr et-Taberî, *Târîhu't-Taberî: Târîhu'r-Rusûl ve'l-Mülûk*, thk. Muhammed Ebü'l-Fazl İbrâhîm, Kahire, Dârü'l-Ma'ârif, c. X, 1967, s. 71.

68 et-Tarâvine, *et-Tard fi'ş-Şi'ri'l-'Abbâsî fi'l-Karnî'r-Râbi'i'l-Hicrî*, s. 51.

Bununla birlikte av temalı şiirler, bazen yargı sistemindeki yozlaşmaya dikkat çeken birer siyasi eleştiri metni olarak da kullanılmıştır. Ebü't-Tayyib el-Mütenebbî (ö. 354/965), Büveyhî hükümdarı Ebû Şücâ' Adudüdevle (ö. 372/983) ile Deşt-i Erzen'de⁶⁹ avlanmaya gittiği bir sırada, Adudüdevle'nin kovaladığı bir geyiğin sakalı üzerinden, saray ricalinin sahte görünümünü ve yargıdaki ahlaki çöküşü şöyle hicvetmiştir:

تُضَلِّحُ لِإِضْحَاكِ لَا لِإِجْلَالِ	هَذَا جِئِي سُودٌ بِبِلَا سَبَالِ
لَمْ تُعْذَ بِالْمَسْكَ وَلَا الْعَوَالِي	كُلُّ أَثِيثٍ تَبَنَّىهَا مُتَقَالِ
وَمِنْ ذِكْوِي الطَّيِّبِ بِالِدِمَالِ	تَرْضَى مِنْ الْأَذْهَانِ بِالْأَبْوَالِ

Onun (sakalının) siyah kılları var, ama asil değil. Alay konusu olmaya uygun, saygı gösterilmeye değil.

Her bir kökü çürük ve değersizdir. Miskle ya da nadide kokularla beslenmiyor.

Hoş kokulu yağlar yerine idrarla yetiniyor. Güzel kokuların yerine de pislikleri tercih ediyor.⁷⁰

el-Mütenebbî, Adudüdevle'yi överken de avcılık metaforunu kullanmış; onun neredeyse tüm hayvan türlerini avladığını, geriye sadece efsanevi yaratıkların kaldığını belirterek hükümdarın siyasi hırslarını destansı bir dille ifade etmiştir:

فِي الظُّلَمِ الْعَائِيَةِ الْهَلَالِ	لَمْ يَبْقَ إِلَّا طَرْدُ السُّعَالِ
فَقَدْ بَلَّغَتْ عَائِيَةَ الْأَمَالِ	عَلَى ظُهُورِ الْإِبِلِ الْأَبَالِ
فِي لَا مَكَانٍ عِنْدَ لَا مَمَالِ	فَلَمْ تَدْعُ مِنْهَا سِوَى الْمَحَالِ

Geriyeye sadece se'aları (karanlık gecelerde dolaşan tehlikeli varlıklar) kovalamak kaldı... O karanlık gecelerde ki hilal dahi görünmez.

Susuzluğa dayanıklı develerin sırtında. Artık tüm emellerinin zirvesine ulaştın.

Artık geriye sadece imkânsız olan kaldı. Ne bir mekân ne de ulaşılacak bir hedef.⁷¹

69 İran'ın kuzeybatısındaki bir bölge veya ova olarak tanımlanan bir yerdir.

70 Ebü'l-Hasen 'Alî b. Ahmed b. Muhammed b. 'Alî el-Vâhidî en-Nisâbü'rî eş-Şâfi'î, *Şerhu Dîvânî'l-Mütenebbî*, b.y., ty., s. 395-396.

71 eş-Şâfi'î, *Şerhu Dîvânî'l-Mütenebbî*, b.y., ty., s. 397.

Abbâsîler döneminde aslan, halifelerin ve saray ileri gelenlerinin düzenlediği av partilerinin başrol oyuncusu haline gelmiştir. Öyle ki, atların aslanlardan korkmamasını sağlamak için özel bir eğitim yöntemi geliştirilmiş, aslanların kafeslerinin yanına bağlanarak onlara alışmaları sağlanmıştır. Görkemli av sahneleri dönemin şairlerine ilham vermiş; aslanın gücü ve cesareti mısralara taşınırken genellikle fiziksel betimlemeden çok, onun avlanma tarzı ve vahşi doğası öne çıkarılmıştır.⁷² Buna dair en güzel örneklerden biri şair el-Buhturî (ö. 284/897)'nin, Abbâsî devlet adamı el-Feth b. Hâkân'ın (ö. 247/861) aslan avına çıkışını tasvir etmesidir. Aslanın fiziksel görünümü ile ilgili bir portre çizmekten ziyade avlanma biçiminden, yaban eşeği ve yaban öküzü gibi vahşi hayvanları parçalamasından söz etmiştir. Şairin asıl amacı, bu vahşi güç ile övdüğü el-Feth b. Hâkân'ın cesareti arasında bir paralellik kurmaktır. Bu karşılaştırmayı en vurucu şekilde ifade ettiği beyti ise şöyledir:

فَلَمْ أَرَ ضِرْغَامَيْنِ أَضَدَّكَ مِنْكَمَا عِرَاكًا إِذَا الْهَيْبَةُ التَّنَكُّسُ كَدَّبًا

“Korkak namert kaçarken ikinizden daha dürüstçe savaştan iki aslan görmedim.”⁷³

Öte yandan Abbâsî halifeleri devlet kademesindeki valiler ve görevlilerinin ihmalkârlıklarını tespit ettiklerinde, avcılığı bir ceza yöntemi olarak kullanmışlardır. Bu durum, aynı zamanda halifenin ava olan kişisel ilgisini ve tutkusunu da yansıtmaktadır. Özellikle ilginç bir örnek, Halife Muktefî-Billâh (ö. 295/908)'in nedimi ve şairi Yahya bin Ali el-Müneccim hakkında anlatılanlardır. İki birlikte Rakka'dan dönerken, şairin işlediği bir hata nedeniyle Muktefî, onu Karkısıya'ya sürgün etmiş ve orada bir aslan avlayana kadar kalmaya mecbur bırakmıştır.⁷⁴

Ebü Ahmed Yahya b. Ali el-Müneccim, Halife Muktefî-Billâh'ın nedimi olarak olayı şöyle anlatmıştır: *“Halife Muktefî-Billâh, Rakka'dan dönerken, benim su yoluyla ilk konaklama yerine ondan önce gitmiş olmama kızdı. Bunun sebebi, Ebü'l-Abbâs Ahmed b. Abdüssamed'in bana onunla aynı gemide seyahat etmem konusunda ısrar etmede istekli olmasıydı. Ben de bu talebi*

72 Nevzat Yanık, *Arap Şiirinde Tasvir (Cahiliye-Abbasiler)*, Erzurum, Fenomen Yayınları, 2010, s. 263.

73 Yahyâ et-Tâî el-Buhturî, *Divânu'l-Buhturî*, thk. Ömer et-Tabbâ' Beyrût, Dâru'l-Erkam, 2000, I/63.

74 Ebü'l-Abbâs Şemsüddîn Ahmed b. Muhammed b. İbrâhîm b. Ebî Bekr İbn Hallikân, *Ve-feyâtü'l-A'yân ve Enbâü Ebnâi'z-Zamân*, thk. İhsân Abbâs, Beyrut, Dâru Sâdır, 1900, s. 200-201; Küşâcîm, *el-Mesâyid ve'l-Metârid*, s. 174.

yerine getirdim, çünkü Halife'nin bu duruma tepki göstereceğini veya benim gecikmemi yadırgayacağını düşünmemiştim. Ancak Dâliye'ye vardığımızda, Halife benim Karkısıya'ya geri gönderilerek orada kalıp bir aslan avlamamı ve onu kendisine getirmemi emretti. Beni geri çevirdi ve yanıma, su yoluyla seyahat eden ve ona şiirler sunan bir grup avcıyı da verdi. Ben de Rahbe'ye giderek Ebû Muhammed Abdullah b. Hüseyin b. Sa'd'ın yanında kaldım. Orada av partileri, içkili sabah-akşam meclisleri ve her türlü eğlence içinde keyifli bir zaman geçirdim. Bu sırada, Rahbe'den Vezir Ebû'l-Hüseyin Kasım b. Abdullah'a bir mektup yazdım ve ona bir şiir gönderdim. Şiirin Halife Muktefi-Billâha okunmasını rica ettim.”⁷⁵

Yaşanan bu sürgün hadisesinin ardından şair, içine düştüğü zor durumu ve pişmanlığını dile getirmek amacıyla, halifeye birbiri ardına şiirler göndererek merhametini dilemiş ve yumuşamasını sağlamaya çalışmıştır. Söz konusu şiirindeki beyitlerde şu ifadeler yer almıştır.⁷⁶

تَفَرُّ النَّفْسِ فَوَيْ مِنْهُ شُعَاعٌ	فَرَمَانِي وَإِخْوَةَ لِي بِسَمْعِهِمْ
نَسَأُ قُدَمَاءً فَاشْتَدَّتْ الْأَوْجَاعُ	فَرَدُّونَا إِلَى وَرَاءِ وَمَرَّ الْأُ
رَعْنَا مِنْهُ فِي سَوَانَا السَّمَاعُ	لَوْ سَمِعْنَا بِمَنْ لَمَا نَلْنَا أَفْ
لَبَحِيرٌ إِنْ لَمْ تُصُدْنَا السِّبَاعُ	كَلَّفُونَا صَنِيدَ السِّبَاعِ وَإِنَّا
كُلَّفُوا قَسَاقَ طَوْقِهِمْ فَأَطَاعُوا	إِنْ عَصَيْنَا فَوَاجِبٌ، أَيُّ قَسَمِ
سَانَ إِلَّا مَا كَانَ لَا يَسْتَطَاعُ	كُلُّ شَيْءٍ يَجُوزُ تَكْلِيفُهُ إِلَّا
مَعَ ذَلِكَ الْمِرَاخُ جُودٌ وَسَاعُ	لَمْ تَزَلْ تَمْرُخُ الْمُلُوكَ وَلَكِنْ

Beni ve kardeşlerimi bir okla vurdular; ruhumuzu paramparça eden, ondan saçılan bir ışıkla.

Bizi geri çevirdiler; insanlar ise ilerledi, böylece acılar katmerlendi.

Başımıza gelenin benzerini duysaydık, başkalarında duyduğumuzda dehşete düşerdik.

Bize aslan avlamayı emrettiler; oysa biz, aslanların avlamadığı en hayırlı kişileriz.

İtaat etmezsek ayıplanırız; ama hangi toplum, gücünü aşan bir göreve boyun eğmiş ki?

75 Ebû'l-Feth Mahmûd b. el-Hüseyin Küşâcim, *el-Mesâyid ve'l-Metârid*, nşr. M. Es'ad Tales, Bağdat, Dâru'l-Yakza, 1954, s. 174.

76 et-Tarâvine, *et-Tard fi'ş-Şi'ri'l-'Abbâsî fi'l-Karni'r-Râbi'i'l-Hicrî*, s. 55.

*Krallar hep şakalaşırlar, ama onların şakası, cömertlik ve
ihsanla dolu bir latîfedir!*

İnsana her şey yüklenebilir, ancak gücünün yetmediği şey değil⁷⁷

Halifelerin ve emirlerin avcılığa olan tutkuları, Abbâsî toplumunda avcılığı siyasi bir sermayeye dönüştürmüştür. Saray ricalinin hoşlandığı faaliyetlerle onlara yaklaşma çabası, toplumsal prestij kazanma arayışında önemli bir mekanizma haline gelmiştir.⁷⁸ Avcılık, iktidar basamaklarını tırmanmak isteyen hırslı kişiler için adeta bir nüfuz basamağı olmuş; bu kişiler hükümdarın tutkusunu paylaşarak göze girmeye çalışmışlardır. Bu stratejik yakınlaşma, halk nezdinde “yırtıcılarla mücadelenin yalnızca krallara mahsus bir ayrıcalık olduğu” algısını güçlendirmiştir. Nitekim İbn Menglî (ö. 778/1376) bu durumu şöyle açıklar: “Akıllı insanlar, yırtıcılarla yalnızca kralların uğraşabileceği konusunda hemfikirdir. Krallar dışında bu işe girişebilecek kişi, ancak cesur, cömert, sağduyulu ve yırtıcıların ihtiyaçlarını bilen biri olmalıdır”⁷⁹

Bu güç gösterisi zamanla av sahnelerini aşmış; yırtıcı hayvanların bizzat kendileri, hükümdarın heybetine meydan okuyanları caydırmak amacıyla sarayda sergilenmiştir. İbnu't-Tıktakâ (ö. 709/1309)'nın *el-Fahrî fi'l-Âdâbi's-Sultâniyye* adlı eserinde belirttiği gibi: “Krallar, halk üzerinde heybet ve otorite kurmak için her yola başvururlardı. Hatta aslanlar, filler ve kaplanlar zincirlenerek sarayın kenarlarına yerleştirilir...(Büveyhî hükümdarı) Adudüddevle (ö. 372/983) tahtına oturduğunda, zincirlenmiş aslanlar, filler ve kaplanlar onun divanının etrafında sıralanırdı. Bu, halkı korkutmak ve krallığın gücünü göstermek içindi.”⁸⁰

Av partileri, halifelerin saltanatını sergilediği birer sahne olmakla birlikte, devletin siyasi kaderini belirleyen kararlara da zemin hazırlamıştır. Harûnurreşîd'den sonra hilâfet makamına geçen oğulları Me'mûn ve Mu'tasım dönemlerinde Türkler, devlet kademelerindeki ve özellikle ordu içerisindeki konumlarını yükselterek nüfuzlarını artırmışlardır. Bilhassa Mu'tasım döneminde, *Dâru's-Selâm* olarak adlandırılan başkent Bağdat'ta sayıları gün geçtikçe artan Türk askerleri ile yerli ahâli arasında ciddi gerilimler yaşanmaya başlamıştır. Sosyal düzenin bozulduğu yönünde halktan gelen yoğun şikâyetler, Halife Mu'tasım'ı yeni bir başkent arayışına itmiştir.⁸¹

77 Küşâcım, *el-Mesâ'îd ve'l-Metârid*, s. 174-175; İbn Hallikân, *Vefeyâtü'l-A'yân ve Enbâü Eb-nâi'z-Zamân*, s. 200-201.

78 et-Tarâvine, *et-Tard fi's-Şi'ri'l-'Abbâsî fi'l-Karni'r-Râbi'i'l-Hicrî*, s. 56.

79 İbn Menglî, Muhammed, *Unsu'l-Melâ bi Vahşi'l-Felâ*, s. 7-8.

80 İbnu't-Tıktakâ, *el-Fahrî fi'l-Âdâbi's-Sultâniyye ve'd-Düveli'l-İslâmiyye*, s. 29.

81 Ebu'l-Hasen Alî b. el-Huseyn b. Alî el-Mes'ûdî el-Huzelî, *Murûcu'z-Zeheb ve Meâ'di-nu'l-Cevher*, Beyrut, el-Mektebetü'l-'Asriyye, 2005, IV/44.

Bu süreçte av partileri, sadece coğrafi bir keşif aracı değil, aynı zamanda başkent taşınması gibi radikal siyasi kararların meşruiyet zeminini oluşturan kehanetlerin sahnesi olmuştur. Nitekim Mu'tasım'ın Sâmerâ'yı başkent olarak seçmesi ve Türkleri buraya yerleştirmesi, babası Harûnurreşîd döneminde yaşanan ve siyasi bir kehanet barındıran meşhur bir av hadisesiyle temellendirilmiştir.⁸² Kaynaklara göre, Harûnurreşîd ve oğullarının (Emîn, Me'mûn ve Mu'tasım) katıldığı bir av partisinde, prensler avlarını sergilerken sıra Mu'tasım'a (Ebû İshâk) geldiğinde ortaya bir baykuş (bûme) çıkarmıştır. Dönemin saray geleneğinde uğursuzluk alameti sayılan bu durum karşısında saray erkânı endişeye kapılsa da Harûnurreşîd bu hadiseyi şaşkıncu bir siyasi ferasetle yorumlamıştır. Avlanan baykuşu görünce gülümseyen Halife, bu durumu oğlu Mu'tasım'ın gelecekteki saltanatının bir müjdesi olarak kabul etmiş ve şu tarihi öngöründe bulunmuştur:⁸³

*"Bu çocuk halife olacak! Ordusu ve yandaşları, bu baykuşun çehresini andıran insanlardan (Türklerden) oluşacak. O, kadim bir şehri imar edecek, bu insanlar oraya yerleşecek ve ardından nesli de onu takip edecektir."*⁸⁴

Harûnurreşîd'in av sahasında dile getirdiği bu kehanet, yıllar sonra Mu'tasım'ın bir av seferi sırasında Sâmerâ bölgesini keşfetmesi ve burayı yeni hilafet merkezi ilan etmesiyle gerçekleşmiştir. Bu tarihi anekdot, av partilerinin sadece bir boş zaman aktivitesi olmadığını; avda yakalanan sıradan bir hayvanın veya yaşanan bir olayın, hükümdarların yorumuyla devletin kaderini belirleyen stratejik kararlara nasıl dönüştüğünü göstermesi açısından çarpıcı bir örnektir.

Sonuç

Abbâsî Hilafeti döneminde saray protokolünün merkezinde yer alan av partilerini ve bu pratiklerin klasik Arap şiirindeki yansımalarını disiplinlerarası bir yaklaşımla inceleyen bu çalışma, avcılığın salt bir aristokratik eğlence aracı olmanın ötesinde, devlet yönetiminin stratejik bir aygıtı olarak işlev gördüğünü ortaya koymuştur. Araştırma sonucunda elde edilen bulgular, bu çok katmanlı yapının tarihsel, askeri, siyasi ve edebi boyutlarının iç içe geçtiğini göstermektedir.

82 Muhammet Emin Uzunyalalı, *Arap Kaynaklarında Türkler;Tarihî Rivayetler ve Şiir Örnekleriyle Cahiliye Döneminden Abbâsî Hilafetine*, Fenomen Yayıncılık, 2024, s. 182-183.

83 Ebu'l-'Abbâs Ahmed b. Ebî Ya'kûb İshâk b. Ca'fer b. Vehb b. Vâzih el-Ya'kûbî, *Kitâbu'l-Buldân*, Beyrut, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 2001, s. 57.

84 Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdillâh b. Abdilmun'im el-Himyefî, *er-Ravzu'l-Mi'târ fî Haberri'l-Aktâr*, thk. İhsan Abbâs Beyrut, Müessesetü Nâsır li's-Sekâfe, 1980, s. 300.

İslamiyet öncesi dönemde hayatta kalma mücadelesi ve bireysel yiğitlik göstergesi olan avcılık, fetihler sonrası Fars ve Bizans kültürleriyle girilen etkileşim neticesinde, Abbâsîler döneminde kurumsal bir “devlet seremonisine” evrilmiştir. “İlmü’l-Beyzere” adıyla sistematik bir disiplin haline getirilen, literatürü oluşturulan ve yüksek bütçeler ayrılan bu faaliyet; halifeler ve yönetici elit için iktidarın, servetin ve egemenliğin halk nezdindeki en somut tezahürü haline gelmiştir. Bu kurumsallaşma süreci, av sahalarını aynı zamanda devletin askeri yapısının bir uzantısına dönüştürmüştür. Barış zamanlarında birer “askeri tatbikat alanı” vazifesi gören av partileri; süvari birliklerinin manevra kabiliyetini artırması, disiplinin korunması ve komuta kademesinin stratejik karar alma yetilerinin geliştirilmesi bakımından, savaşın kansız bir simülasyonu olarak değerlendirilmiştir.

Askeri işlevinin yanı sıra avcılık, Abbâsî diplomasisinde ve iç siyasetinde de etkili bir iletişim aracı olarak kullanılmıştır. Nadide av kuşlarının ve yırtıcıların hediye edilmesi diplomatik bağları güçlendirirken; aslan avı gibi yüksek riskli görevlerin bir ceza veya sadakat testi olarak kullanılması, avın bir tahakküm ve disiplin aracı olduğunu göstermiştir. Ayrıca Sâmerâ şehrinin kuruluşunda olduğu gibi, av sırasında yaşanan hadiselerin ve kehanetlerin siyasi kararlara meşruiyet zemini oluşturması, bu faaliyetin devletin kaderini belirleyecek denli ciddiye alındığını kanıtlamaktadır.

Avcılığın saray hayatındaki bu merkezi konumu, doğal olarak dönemin edebi üretimine de yansımış ve “tardiyyât” türünün doğuşuna zemin hazırlamıştır. Klasik Arap şiirinde müstakil bir tür olarak yükselen tardiyyât; Ebû Nüvâs’tan el-Mütenebbî’ye kadar dönemin şairleri tarafından, sadece bir doğa betimlemesi olarak değil, saray hiyerarşisinin, halifelerin gücünün ve dönemin sosyo-kültürel yapısının kayda geçirildiği bir arşiv olarak kullanılmıştır. Bu şiirler, bazen iktidarı öven bir propaganda aracı, bazen de Adudüdevle örneğinde görüldüğü üzere, ince bir hiciv ve siyasi eleştiri mekanizması olarak işlev görmüştür.

Kaynakça

Abdullatîf, Mîrfet Abdülhâdî - Abdülcâbir, Ahmed Râvî Muhammed, “Riyâdatü’s-Sayd ve’l-Kanas fî Mısri’l-İslâmiyye mine’l-‘Asri’l-Fâtımî hattâ Nihâyeti’l-‘Asri’l-Memlûkî (358-923 H/969-1517 M)”, *el-Mecelletü’ d-Devliyye li’l-Türâs ve’s-Siyâha ve’ d-Diyâfe (IJHTH)*, cilt 14, sayı 2, Aralık 2020.

Abdürrezzâk, Ahmed, *Vesâilü’l-Tesliyye ‘İnde’l-Müslimîn, Dirâsât fi’l-Hadâreti’l-İslâmiyye bimünâsebeti’l-Karni’l-Hâmis Aşer el-Hicrî*, Kâhire, el-Hey’etü’l-Misriyyetü’l-‘Âmme li’l-Kitâb, 1985.

Ali, Cevâd, *el-Mufasssal fî Târîhi'l-'Arab Kable'l-İslâm*, cilt 8, Beyrut, Dâru's-Sâkî, 2001.

Asmaî, Ebû Saîd Abdülmelik b. Kureyb b. Ali b., *Kitâbu'l-Vuhûş*, thk. Celîl el-Atiyye, Beyrut, Âlimu'l-Kutub, 1989.

Atçeken, İsmail Hakkı, “Velîd II”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, cilt 43, İstanbul, TDV Yayınları, 2013.

Bâharzî, Ebû'l-Hasen Alî b. Ebî't-Tayyib, *Risâletü't-Tard*, thk. Muhammed Kâsım Mustafâ, Kâhire, Mecelletü Ma'hedi'l-'Arabîyye, 1975.

Bâşâ, Abdurrahmân Ra'fet, *es-Sayd 'inde'l-'Arab: Edevâtühû ve turukuhû*, Ammân, Dâru'n-Nefâis, 1974.

Belâzûrî, Ahmed b. Yahya b. Câbir, *Cumel min Ensâbi'l-Eşrâf*, thk. Suheyl Zakkâr - Riyâd ez-Ziriklî, cilt V, Beyrut, Dâru'l-Fikr, 1996.

Câhiz, Ebû 'Osmân 'Amr b. Bahr, *Kitâbu'l-Hayevân*, cilt I, Beyrût, Dâru'l-Kutubi'l-'İlmiyye, 2003.

Clot, Andre, *Harun Reşid ve Abbâsiler Dönemi*, çev. Nedim Demirtaş, İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2007.

Dayf, Şevki, *et-Tatavvur ve't-Teccid fi's-Şi'ri'l-Emevî*, Kâhire, Dâru'l-Me'ârif, 1991.

Demirayak, Kenan, *Arap Edebiyatı Tarihi-IV Abbasiler Dönemi (132-750/656-1258)*, Erzurum, Fenomen Yayıncılık, 2021.

el-Buhturî, Yahyâ et-Tâî, *Divânu'l-Buhturî*, thk. Ömer et-Tabbâ', Beyrût, Dâru'l-Erkam, 2000.

Elmalı, Hüseyin, “Tardıyye”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, cilt 40, İstanbul, TDV Yayınları, 2011.

Emin, 'Abdü'l-Kadir Hasan, *Şi'ru't-Tard 'İnde'l-'Arab*, en-Necef'ul-Eşref, Matba'atu'n-Nu'man, 1972.

Erdem, Sargon, “Av”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, cilt 4, İstanbul, TDV Yayınları, 1991.

Ez-Zevzenî, Ebû 'Abdillâh b. Huseyn, *Şerhu'l-Mu'allakâti's-Seb'a*, Beyrut, tsz.

Fâtımî, Bâzyâr el-Azîz-Billâh Nizâr, *Kitâbu'l-Beyzere*, thk. Muhammed Kurd Alî, Dimaşk, Matbûâtü'l-Mecma'i'l-İlmî'l-'Arabî, t.s.

Gılgamış Destanı, çev. Sait Maden, İstanbul, İş Bankası Yayınları, 2017.

Heddâre, Mustafa, *İtticâhü 'ş-Şi'ri'l-'Arabî fî Karnî's-Sânî el-Hicrî*, Kahire, Dârü'l-Me'ârif, 2009.

Himyerî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdillâh b. Abdilmun'im, *er-Ravzu'l-Mi'târ fî Haberi'l-Aktâr*, thk. İhsan Abbâs, Beyrut, Müessesetu Nâsır li's-Sekâfe, 1980.

İbn Hallikân, Ebü'l-Abbâs Şemsüddîn Ahmed b. Muhammed b. İbrâhîm b. Ebî Bekr, *Vefeyâtü'l-A'yân ve Enbâü Ebnâi'z-Zamân*, thk. İhsân Abbâs, Beyrut, Dâru Sâdir, 1900.

İbn Kuteybe, *Uyûnü'l-Ahbâr*, cilt I, b.y., t.s.

İbn Menglî, Muhammed, *Unsu'l-Melâ bi Vahşi'l-Felâ*, b.y, t.s.

İbn Nedîm, *el-Fihrist*, thk. İbrâhîm Ramazân, Beyrut, Dârü'l-Me'ârif, 1997.

İbnü'l-Mu'tez, *Tabakâtü 'ş-Şu'arâ'*, thk. 'Abdü's-Settâr Ahmed Ferrâc, Dârü'l-Me'ârif, b.y.

İbnu't-Tıktakâ, Muhammed b. 'Alî b. Tabâtabâ, *el-Fahrî fî'l-Âdâbi's-Sultâniyye ve'd-Düveli'l-İslâmiyye*, thk. 'Abdü'l-Kâdir Muhammed Mayû, Beyrût, Dâru'l-Çalemi'l-'Arabî, 1997.

İmru'u'l-Kays, *Dîvânu İmri'i'l-Kays*, nşr. Muhammed Ebu'l-Fazl İbrâhîm, Kahire, 1969.

_____, *Dîvânu İmri'i'l-Kays*, thk. Abdurrahmân el-Mustavî, Beyrut, Dârü'l-Ma'rife, 2004.

Kajouj, Hazem, "Abdullah İbnü'l-Mu'tez Şiirlerinde Avcılık", *Türk & İslam Dünyası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, cilt 36, sayı 10, 2023.

Kalkaşendî, *Subhu'l-A'şâ fî Sînâ'ati'l-İnşâ'*, cilt II, b.y., t.s.

Küşâcîm, Ebü'l-Feth Mahmûd b. el-Hüseyn, *el-Mesâyid ve'l-Metârid*, nşr. M. Es'ad Tales, Bağdad, Dârü'l-Yakza, 1954.

Mes'ûdî, Ebu'l-Hasen Alî b. el-Huseyn b. Alî el-Huzelî, *Murûcu'z-Zeheb ve Meâ'dinu'l-Cevher*, cilt IV, Beyrut, el-Mektebetü'l-'Asriyye, 2005.

Mez, Adam, *el-Hadâratü'l-İslâmiyye fî'l-Karnî'r-Râbi'i'l-Hicrî ev 'Asru'n-Nahda fî'l-İslâm*, cilt II.

Muhammed, Abdülazîz Ahmed Nebîl, *Riyâzatü's-Sayd fî Asrı Selâtini'l-Memâlik*, Kâhire, Mektebetü'l-İngilîz el-Mısriyye, 1999.

Özaydın, Abdülkerim, "Av", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, cilt 4, İstanbul, TDV Yayınları, 1991.

Sâlihî, *es-Sayd ve t-Tard fi'ş-Şi'ri'l-'Arabî Hattâ Nihâyeti'l-Karnî's-Sânî el-Hicrî*, b.y., t.s.

Seâlibî, Ebû Mansûr Abdülmelik b. Muhammed b. İsmâîl, *Yetîmetü'd-Dehr fi Mehâsini Ehli'l-'Asr*, thk. Müfid Muhammed Kumeÿha, cilt II, Beyrut-Lübnan, Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1983.

Selâmî, Semîra, “Ebû Firâs el-Hamdânî fi Rihleti Saydin Terfîhiyye (Dirâse fi Urcûzetihî't-Tardiyye)”, *Mecelletü'l-Cami'ati'd-Dımaşk*, cilt 32, sayı 2, 2016.

Stetkevych, Jaroslav, “The Hunt in Classical Arabic Poetry: From Mukhadram “Qasîdah” to Umayyad “tardiyah”, *Journal of Arabic Literature*, cilt 30, sayı 2, 1999.

Şelebî, Hibe Mustafa - Hayra, Necîb b., “Rihlâtü's-Saydi'l-Berrî fi'l-'Asri'l-'Abbâsiyyi'l-Evvel (132-232/749-846)”, *Mecelletu Câmi'ati'ş-Şârîka li'l-'Ulûmi'l-İnsâniyye ve'l-İctimâ'iyye*, cilt 20, sayı 2, 2022.

Şirin, Faruk, “Abbâsî Dönemi Arap Şiirinde Av Teması”, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doğu Dilleri ve Edebiyatları Ana Bilim Dalı, Ankara, 2024.

Taberî, Ebu Ca'fer Muhammed b. Cerîr, *Târîhu't-Taberî: Târîhu'r-Rusûl ve'l-Mülûk*, thk. Muhammed Ebü'l-Fazl İbrâhîm, cilt 10, Kahire, Dârü'l-Ma'ârif, 1967.

Tarâvine, Cemâl Abdüsselâm Ali, “et-Tard fi'ş-Şi'ri'l-'Abbâsî fi'l-karnî'r-râbî'i'l-hicrî”, (Yayımlanmamış Lisans Bitirme Tezi), Câmi'atu Mute, 1996.

Tuzcu, Kemal, “Klasik Arap Şiirinde Av Teması”, *Av ve Avcılık Kitabı*, ed. Emine Gürsoy Naskali - Hilal Oytun Altın, İstanbul, Kitabevi, 2008.

Uzunyaylalı, Muhammet Emin, *Arap Kaynaklarında Türkler; Tarihî Rivayetler ve Şiir Örnekleriyle Cahiliye Döneminden Abbâsi Hilafetine*, Fenomen Yayıncılık, 2024.

Vâhidî, Ebü'l-Hasen 'Alî b. Ahmed b. Muhammed b. 'Alî en-Nisâbü'rî eş-Şâfi'î, *Şerhu Dîvânî'l-Mütenebbî*, b.y., t.s.

Ya'kûbî, Ebu'l-'Abbâs Ahmed b. Ebî Ya'kûb İshâk b. Ca'fer b. Vehb b. Vâzih, *Kitâbu'l-Buldân*, Beyrut, Dârü'l-Kutubi'l-'İlmiyye, 2001.

Yanık, Nevzat, *Arap Şiirinde Tasvir (Cahiliye-Abbasiler)*, Erzurum, Fenomen Yayınları, 2010.

Yıldırım, Taner, “Abbâsîler'de Sportif Faaliyetler ve Eğlence Kültürü”, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, cilt 26, sayı 2, 2016.

Zebîdî, Takiyyuddin Ebî'l-Abbâs Hamza b. Abdullah Muhammed b. Ali en-Nâsirî el-Yemînî, *İntihâzu'l-Furas ve's-Sayd ve'l-Kanas*, thk. Abdullah Muhammed el-Habeşî, Dâru'l-Yemeniyye, 1985.

Araştırmacıların Katkı Oranı

Araştırmanın her aşamasından yazar sorumludur.

Çatışma Beyanı

Araştırmada herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.

